

KUML

1962

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1962

With Summaries in English

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1963

Omslag:

Hestehovedet fra Trundholm solvognen

Forside:

Rekonstrueret jernudvindingsanlæg

Redaktion:

OLE KLINDT-JENSEN OG POUL KJÆRUM

Copyright 1962

by

Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark

by

Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

INDHOLD

<i>Olfert Voss</i> : Jernudvinding i Danmark i forhistorisk Tid	7
<i>Johannes Nicolaisen</i> : Afrikanske Smede	33
<i>Henrik Thrane</i> : Hjulgraven fra Storehøj ved Tobøl i Ribe Amt	80
<i>Henrik Thrane</i> : To Egekistegrave fra Tobølegnen	113
<i>Oscar Marseen</i> : Smedegårde og Livø	123
<i>Clara Håhr Christiansen</i> og <i>Kaj Skelmose</i> : Gudenåkulturen ved Varde Å ...	144
<i>Kristian Jeppesen</i> : En gammelkretisk Gåde	157
<i>Knud Thorvildsen</i> : Gravrøser på Umm en-Nar	190
Jysk Arkæologisk Selskab	220

CONTENTS

<i>Olfert Voss</i> : Prehistoric Iron Smelting in Denmark	28
<i>Johannes Nicolaisen</i> : African Smiths	71
<i>Henrik Thrane</i> : The Wheel-grave from Storehøj near Tobøl, Ribe County ...	106
<i>Henrik Thrane</i> : Two Oak Coffin-graves from Tobøl	121
<i>Oscar Marseen</i> : Smedegaarde and Livø	141
<i>Clara Håhr Christiansen</i> og <i>Kaj Skelmose</i> : Gudenaa Settlements in South Jutland	153
<i>Kristian Jeppesen</i> : Some Remarks on the Archaeological Placing of the Phaistos Disc.	180
<i>Knud Thorvildsen</i> : Burial Cairns on Umm en-Nar	207

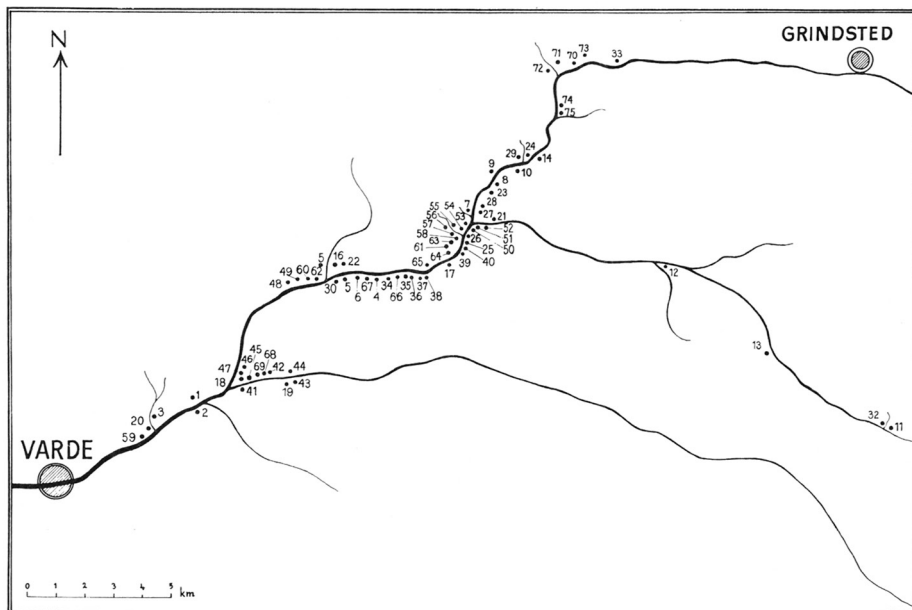

Fig. 1. Kort over Gudenå-bopladsler ved Varde å og dens tilløb.
Map of Gudenaa settlement sites along Varde River and its tributaries.

GUDENÅKULTUREN VED VARDE Å

Af CLARA HÅHR CHRISTIANSEN og KAJ SKELMOSE

Gudenåkulturens folk, der repræsenterer Jyllands mesolitiske indlandskultur, havde en forkærlighed for at slå sig ned på de sandede, kalkfattige jorder langs Midt- og Vestjyllands åer og søer. Derfor er sjældent andet end flinten bevaret selv i de dækkede fund, der tilmed er forholdsvis sjældne.

Kulturen er først og fremmest blevet kendt gennem den systematiske undersøgelse af dens bopladsler, der blev udført i 30'erne¹⁾, og senere ved undersøgelserne af den nordlige del af Ringkøbing amt²⁾ og Vejle å-dalen³⁾. Herigennem har man fået et billede af bebyggelsestætheden i flere egne af Jylland, og af forskellen i redskabsinventaret mellem de ældre og yngre bopladsler.

Disse resultater kan nu yderligere suppleres gennem fund af en række bopladsler, der er lokaliseret ved systematiske afsøgninger langs Varde å-systemet. I årene 1958-62 har vi langs selve Varde å afsøgt dens mellemste løb fra Varde i vest til Eg i øst (ca. 30 km) og desuden de strækninger af sideløbene: Nøgelbæk, Skonager lilleå, Holme å, Kybæk og Ansager å, der ligger nærmest åløbet. Endelig er foretaget en del strejftog længere oppe ad disse tilløb.

Når denne del af Varde å-systemet er valgt, skyldes det dels, at åen her modtager de vigtigste af sine tilløb, og som bekendt yndede Gudenå-jæ-

gerne at slå sig ned, hvor to vandløb mødtes, dels ligner terrænet her med dets bakker og dale og fugtige slugter det terræn, Gudenå-kulturens mennesker har foretrukket andre steder. Endelig kendtes fra denne strækning seks bopladser¹), der blev lokaliseret ved undersøgelsen i 30'erne, hvor også Varde å blev besøgt. At Varde å-dalen ikke afgav noget stort materiale dengang, skyldes sikkert det forhold, at ingen lokale samlere havde afsøgt åen og dermed banet vej for undersøgelsen, således som tilfældet var ved de fleste større åsystemer i Jylland.

Da rekognosceringerne begyndte i efteråret 1958, var hele området derfor næsten uberørt, hvilket gjorde opgaven ekstra tillokkende.

Resultatet af afsøgningen blev, at vi i foråret 1962 havde stedfæstet 75 bopladser af vidt forskellig størrelse, men alle med Gudenå-kulturens karakteristiske redskaber. Det samlede antal redskaber er nu 1936 stykker, hvortil kommer flækker, blokke og affaldsstykker i stor mængde. Selv om bopladserne gennemgående kun har været besøgt få gange, mener vi dog, at materialet er stort nok til at give et indtryk af bebyggelsestætheden i denne del af Varde å-området, og har ment det forsvarligt at gøre denne status undervejs, selv om fremtidige opsamlinger på de nu kendte bopladser vil supplere redskabsmængden betydeligt.

De første bopladser finder man, hvis man begynder i Varde, i vest, hvor Nøgelbæk munder ud i Varde å. Ganske vist kendes en enkelt lille rasteplass ved Hyllerslev (plads nr. 31) vest for Varde, men de første egentlige bopladser ligger dog ved Nøgelbæk. De ligger begge temmelig lavt ned mod engen, et par hundrede meter fra hinanden, den vestligste, nr. 59, der er fundet for nylig, har endnu ikke givet mange karakteristiske redskaber. Den østligste, nr. 20, er derimod karakteriseret ved sine mange flækkeskrabere, 12 af ialt 36 redskaber, nogle få mikrolitter og en ret god flækketeknik.

De næste pladser af betydning ligger ved Tange, nær Sig. Her ligger to bopladser på hver sin side af åen lige over for hinanden. De har omtrent samme størrelse, men har højst forskellig karakter. Bopladsen ved Tange på åens højre bred, nr. 1, ligger på en lille sandet holm. Her er stiklerne det dominerende redskab (12 af ialt 32 redskaber), og desuden forekommer mange små, ofte smukke, koniske flækkeblokke, der røber en god flækketeknik.

Bopladsen på åens venstre bred, Skonager (nr. 2), er en klassisk Gudenå-plads med omtrent lige mange mikrolitter og tværpile, en enkelt skævpil og et par skiveøkser, flække- og spånskrabere, en skiveskraber, et par blokhøvle, og et smukt kernebor. Herfra kendes kun en enkelt kantstikkel, og flækketeknikken er ret god, men ikke særlig kraftig. Begge disse pladser giver hver især indtryk af at være et samlet hele. Deres udstrækning er lille og afgrænset, ca. 15×30 m, og ingen andre mesolitiske pladser findes i nærheden. Kun på Skonager bopladsen er der fundet en udpræget neolitisk redskabstype, en ildsten.

På den anden side af den kunstigt opstemmede Karlsgårde sø, hvor den østfra kommende Holme å munder ud i Varde å, ligger bopladserne tæt. Ude på tangen, der dannes ved de to åers sammenløb ved Vesterbæk, ligger foruden flere mindre pladser, nr. 45, 46 og 47, også boplads nr. 18. Her er hidtil fundet 38 redskaber, hvoriblandt 16 stikler og 7 flækkeskrabere, men kun een mikrolit, een skævpil og to tværpile. Også på denne plads er flækketeknikken relativt god.

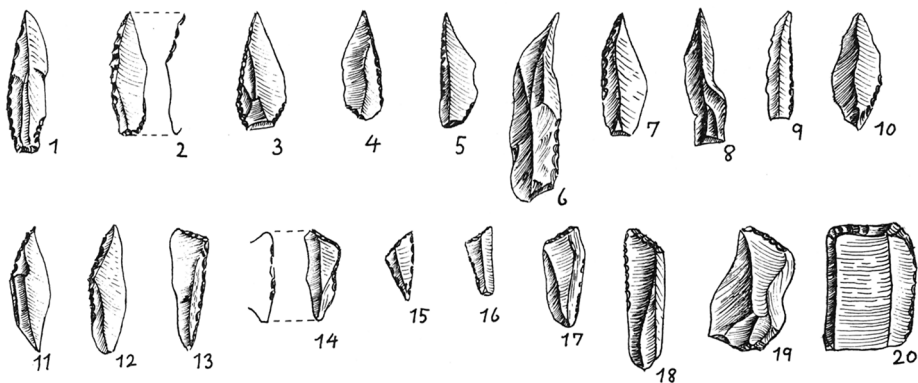

Fig. 2. Mikrolitter fra bopladsen ved Hodde øst (nr. 6), der repræsenterer den ældste Gudenåkultur. 2:3.
Microliths from the settlement site at Hodde East (no. 6), representing the earlier Gudenaa Culture.

Over for boplads 18, ved Holme åens venstre bred, ligger endnu en boplads lavt ned mod engen, nr. 41. Dens redskabsforråd har en ganske anden karakter. Herfra foreligger efter et enkelt besøg fem mikrolitter (4 smalle trapezer og en lancet), en skævpil, to tværpile, en stikkel, et par blokhøvle og nogle skrabere af forskellig type. Bopladserne 68–69, 42 og 44 ligger længere oppe ad Holme åens højre bred. Nr. 68 er langt den største, og den største i området overhovedet. Efter kun en sæsons indsamling har den ydet 113 redskaber, hvoraf 40 mikrolitter (18 lancetter, 5 skævtrekanter, 8 smalle trapezer, 3 brede trapezer og 6 ubestemmelige brudstykker), en skævpil, to tværpile, tre kerneøkser, 4 skiveøkser, 14 stikler, 17 flækkeskrabere og 9 blokhøvle, foruden en del andre og mindre karakteristiske skrabere og primitive bor, hvoraf muligvis flere hører til den neolitiske bebyggelse, man kan spore på pladsen.

Umiddelbart øst for denne boplads ligger nr. 42, der mellem sine kun 27 redskaber har 9 typiske stikler (8 kant- og en buestikkel), et forhold man træffer gang på gang i Varde å-systemet. De øvrige bopladser ved Holme åen, nr. 43 og 19, er endnu små og ubetydelige.

Videre op ad Varde å ligger på åens højre bred Nørholm gods med sine store skove, der umuliggør en afsøgning, der her formodentlig ville have været lønnende, hvor Linding å udmunder i Varde å. På venstre bred umuliggøres undersøgelserne af den fredede Nørholm hede.

Umiddelbart øst for Nørholm skov findes tre pladser tæt efter hinanden, Hulvig nr. 48, 49 og 60. Kun nr. 48 er af nogenlunde størrelse. Den har 48 redskaber og minder i sit inventar en del om pladsen ved Skonager. Længere østpå ligger foruden en ubetydelig plads, nr. 62, to pladser, nr. 15 og 16, på de to pynter, der dannes hvor Varde å og Kybæk mødes. Disse pynter har utvivlsomt været af større udstrækning end de er i dag, hvor en stor del af dem er bortgravet ved grustagning. Navnlig den vestligste med boplads nr. 15 synes at have været ret stor. Her i et bælte omkring grusgraven er der opsamlet 55 typiske redskaber fra Gudenå-kulturen, bl. a. 10 mikrolitter, (5 lancetter, 2

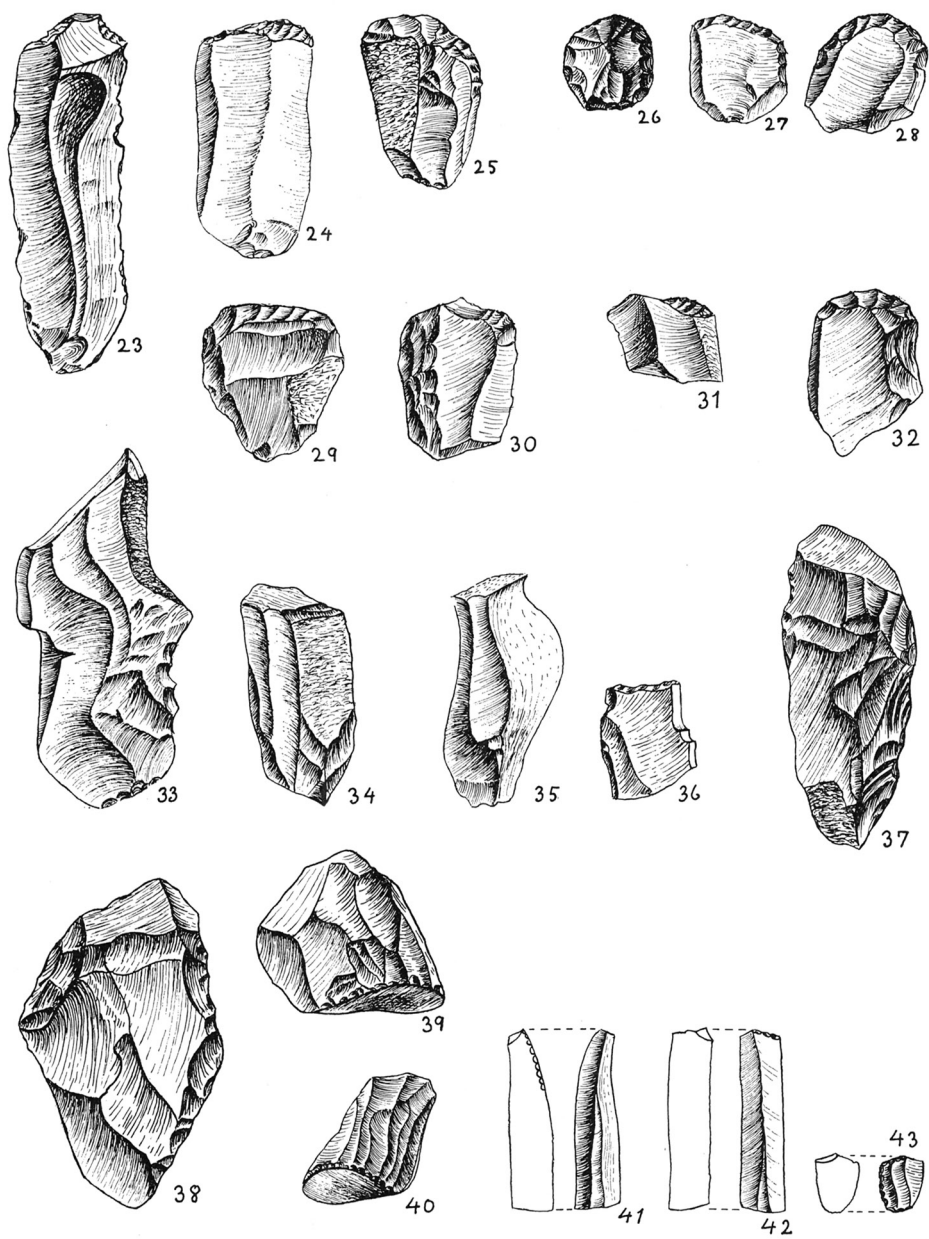

Fig. 3. Flække-, spån- og kerneredskaber fra bopladsen Hodde øst (nr. 6). 2:3.
 Blade, flake and core implements from settlement site at Hodde East (no. 6).

skævtrekanter, 2 smalle trapezer og en ligebenet trekant). Sidstnævnte type synes at være meget sjælden på disse kanter, da der mellem de i alt 363 indsamlede mikrolitter kun findes tre. De to andre er fra hhv. nr. 14 og 50. Foruden mikrolitterne er fundet to skævpile og fem tværpile, 8 stikler, der alle er kantstikler, en kerne- og en skiveøkse, samt en skivemejsel. Denne plads har også haft en neolitisk bebyggelse, og måske hører nogle af skraberne til denne periode sammen med to senneolitiske pilespidser. På den modsatte side af Varde å, over for nr. 16, ligger pladserne 30 og 5. Den første, der ligger på en lav terrasse ned mod engen, har bl. a. givet 10 mikrolitter (6 lancetter, 2 smalle trapezer og to atypiske), ingen tværpile, en skive- og en kerneøkse, samt 6 kant- og en midtstikkel. Boplads nr. 5, der ligger lidt højere oppe for enden af en fugtig lavning, der skyder sig ind fra engen, er en lidt anden type. Herfra foreligger 11 mikrolitter (2 lancetter, 6 smalle trapezer, 1 bred trapez og to atypiske), 6 skævpile og fire tværpile, en kerne- og to skiveøkser og ikke mindre end 11 stikler (9 kant-, en midt- og en buestikkel).

Lidt længere mod øst ligger pladserne 6, 67 og 4 tæt ved hinanden. Af disse er kun nr. 6 af interesse, og den er åbenbart en af de ældste bopladser, der hidtil er fundet i Varde å området. Pladsen, der ligger ret højt på en holm, som skærer sig ud i engen, er lille i udstrækning, ca. 20×40 m, og klart afgrænset. På den er opsamlet omkring 3000 flækker, affaldsstykker og blokke, foruden 78 redskaber. Af redskaberne er 37 mikrolitter (28 lancetter, 5 skævtrekanter, 1 smal trapez og nogle ubestemmelige brudstykker), 4 kerneøkser, hvoraf to nærmest må betegnes som økseskærpere, 12 små skiveskrabere, 3 dårlige flækkeskrabere, 6 spånskrabere, 7 blokhøvle og tre dårlige stikler. Den ene af stiklerne er en blok med dobbelt stikkelslag. Desuden er fundet et redskab, der minder om de sjællandske firkantknive, som de kendes i Sværdborggruppen⁵) (fig. 2 nr. 20).

Flækketeknikken er gennemgående dårlig, og både med hensyn til råmaterialer og flintpatina afviger denne plads stærkt fra de nærliggende Gudenå-bopladser (fig. 2-3).

Først så langt mod øst som Hessel er der igen fundet bopladser. Åens højre bred er her permanent bevokset med skov og hede, og bopladserne langs den venstre bred (34, 66, 35, 36, 37, 38) er før Grøde så små, at de intet fortæller udover, at de tilhører Gudenå-kulturen. Plads nr. 17 ved Grøde vil derimod sikkert vise sig at blive en af de største i hele området. Allerede efter få besøg er antallet af redskaber nået over 100. Af mikrolitter er fundet 27 (4 lancetter, 15 smalle trapezer, 4 brede trapezer og 4 atypiske), desuden fem skævpile, 18 tværpile, 10 stikler og mange skraber af de sædvanlige typer. Da der imidlertid også her er et neolitisk indslag, bl. a. et brudstykke af en tyknakket økse, slebne spåner og blandt tværpilene flere, der minder om neolitiske typer, må optællingen for disse tages vedkommende tages med forbehold.

Langs Varde å nordøst for Grøde findes den rigeste del af det undersøgte område. Herfra til Mølby ligger bopladserne som perler på snor, og mange af dem synes yderst flintrige efter vestjyske forhold. Midt i området møder den østfra kommende Ansager å Varde ås hovedløb. De første pladser her ligger på den venstre bred. Det er Vestermarken nr. 39 og 40, der kun er adskilt af en

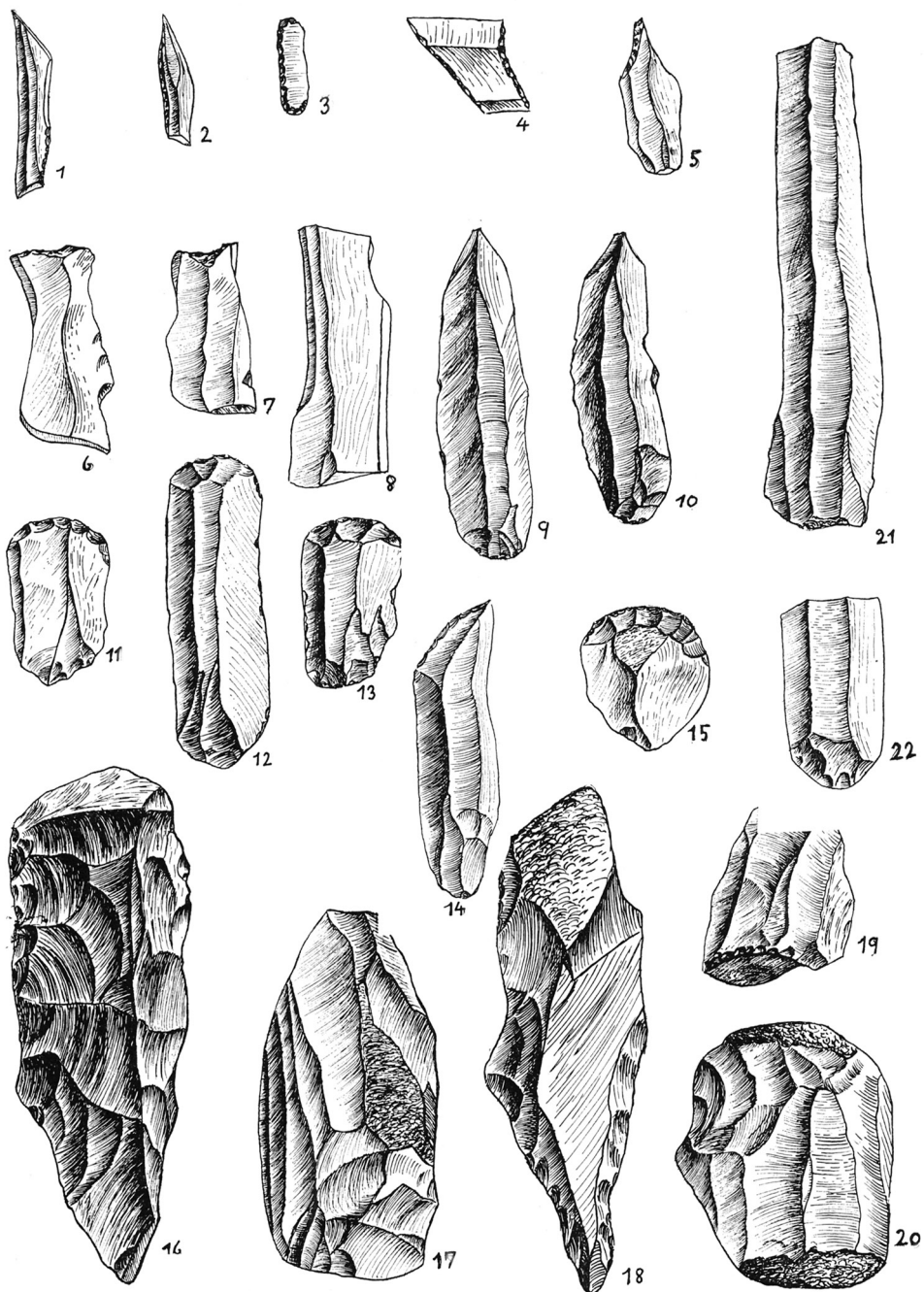

Fig. 4. Redskaber fra bopladsen Vestervangen v/Ansager (nr. 40), der er typisk for den yngre del af Gudenåkulturen. 2:3.

Implements from settlement site Vestervangen near Ansager (no. 40), typical of the later phase of the Gudenaa Culture.

fugtig lavning, og ca. 500 m derfra nr. 25. Nr. 40 er den største af de tre med ialt 81 redskaber. At kun otte af disse er mikrolitter (5 lancetter, en skævtrekant og to smalle trapezer), kan skyldes, at marken er meget gruset og mikrolitterne derfor vanskelige at finde. Stikler findes i et antal af 21 (17 kant- 2 midt- og to buestikler), og desuden er der fundet fire kerneøkser og en af de sjældne slagsten af flint (fig. 4 nr. 20).

Boplads nr. 25 har i flere år henligget som græsmark, hvor man på tyndt bevoksede steder kunne opsamle oldsager. Først i foråret 1962 er den pløjet. Ved en første afsøgning efter pløjningen fandtes 21 redskaber og mange smukke flækker. Blandt redskaberne var to mikrolitter, en skævpil, en tværpil, fire flækkeskrabere og syv stikler (5 kantstikler og 2 midtstikler).

Boplads nr. 26 ligger 600 m længere mod nordøst. Her gør muligvis den samme omstændighed sig gældende som på nr. 40. Også her er jorden grusfyldt, hvilket Gudenå-kulturens folk ellers ikke yndede. Her, hvor der har været gode fiskepladser, har man dog åbenbart forligt sig med dette forhold, for de næste tre pladser (50, 51, 52), der ligger syd for Ansager å, hvor den munder ud i Varde å, har budt de samme vilkår.

De tre bopladser er kun adskilt fra hinanden med fugtige, fundtomme lavninger og bør muligvis betragtes som een stor boplads. Den første, nr. 50, har efter kun to besøg givet 107 redskaber, hvoraf 31 er mikrolitter (heraf 17 trapezer), endvidere to skævpile, 10 tværpile, 9 flækkeskrabere, 15 stikler (14 kantstikler og 1 buestikkel), 5 flækkeknive af Gudenå-kulturens almindelige type med skrâretoucheret spids. Fra nr. 52 foreligger 28 redskaber, hvoriblandt ti er smukke stikler (7 kant- og 3 midtstikler).

Nr. 53 synes at være en ret udstrakt boplads, men har hidtil kun været tilgængelig en enkelt gang. Der foreligger derfor kun ialt 11 redskaber.

På Varde ås højre bred ved Hoddeskov findes et smukt, kuperet landskab, hvor dybe, fugtige slugter skærer sig ind i landet fra ådalen. Som det kunne forventes findes her en række bopladser, dels langs ådalen, dels langs slugterne. Det er bopladserne nr. 53, 54, 55, 56, 57, 58, 63, 61 og 64. Af disse har kun nr. 53 og 61 givet fund af betydning, hvoriblandt en del stikler. I samme område lidt længere oppe ad åen ligger bopladsen Dejbjerg (nr. 7), der er karakteriseret af en kraftig flækketeknik, mange stikler og flækkeskrabere, få mikrolitter og tværpile, samt en lille spidsøkse.

På den anden side af Varde å, nord for det sted, hvor den løber sammen med Ansager å, ligger de to bopladser nr. 21 (ved Ansager å) og nr. 27 (ved Varde å). De er kun adskilt ved et par græsmarker, hvor der efter ejerens ud-sagn forekommer en del flint, så muligvis udgør de tilsammen een udstrakt plads. Det er her stiklerne, der dominerer. På nr. 21 udgør de 10 af 13 redskaber, og på nr. 27 38 af 147 redskaber. På den sidstnævnte boplads er endvidere fundet 22 mikrolitter (11 lancetter, 7 smalle trapezer, tre brede trapezer og 1 atypisk), to skævpile, 12 tværpile, tre skiveøkser, en kerneøkse og mange skrabere af de sædvanlige typer. Her er dog også et neolitisk indslag, bl. a. en tværpil hugget af en sleben spån, og flere brudstykker af slebne økser.

500 m fra ovenstående plads er fundet 34 typiske Gudenå-redskaber (plads

nr. 28), der karakteriseres af en kraftig flækketeknik og desuden ved, at midt- og buestiklerne er i overtal i forhold til kantstiklerne.

Over for Lerbæks udløb ligger på åens venstre bred de to bopladser nr. 23 og 8. Den første, der ligger på en sandet holm hævet et par meter over engen, er en temmelig stor plads, kun afsøgt få gange. Den anden plads ligger på en lav terrasse ned mod åen. På den del af pladsen, der ligger nærmest engen, er opsamlet en del tværpile, mens mikrolitterne er fundet højere oppe på marken. Også i henseende til teknik og råmateriale er der en forskel mellem de to dele af pladsen, så muligvis er der her tale om to forskellige bebyggelsesperioder, som dog begge falder inden for Gudenå-kulturen.

Længere østpå ved Mølby ligger umiddelbart ved Mølbygård to pladser, 9 og 10, der dog begge er små og betydningsløse. Det samme gælder bopladserne 29 og 24 ved Olling længere mod nordøst. Boplads 14, derimod, der ligger på venstre bred ca. 1 km længere oppe ad åen, er sandsynligvis relativt stor, men størstedelen af pladsen er dækket af lyng og nåleskov, men umiddelbart uden for og i selve bevoksningen er der opsamlet 20 redskaber, hvoraf halvdelen er mikrolitter.

På grænsen til den flade Grindsted hedeslette ligger umiddelbart nord for samløbet mellem Ulknude bæk og hovedløbet boplads nr. 75. Her er ved et enkelt besøg opsamlet 40 redskaber, hvoraf 15 mikrolitter (5 lancetter, 9 smalle trapezer og en atypisk), 2 tværpile, 6 kantstikler og en kerneøkse. En halv km længere oppe ad åen ligger en lille rastepads (nr. 74) med 6 redskaber.

Den sidste strækning på 5 km af hovedløbet fra Ulknude bæk til Eg er endnu ikke systematisk undersøgt, men på karakteristiske steder langs højre bred er konstateret fem bopladser (72, 71, 70, 73, 33), af hvilke dog kun nr. 71 skal omtales. Den synes at være ret rig på flint, idet et enkelt besøg har givet 43 redskaber, deriblandt 14 mikrolitter, næsten alle er smalle trapezer.

Til slut er kun at nævne nogle bopladser, der er fundet ved spredt rekognoscering langs Ansager å. To, 12 og 13, ligger ved hhv. Ballebæk og Kølskevad, og yderligere to ved Donslund (62 og 11) på hver sin side af en engslugt ud mod ådalen. Nr. 11 er den bedst undersøgte og har givet ialt 67 redskaber, hvorimellem 10 mikrolitter (to skævtrekanter, 5 smalle trapezer og 3 brede trapezer), tre skævpile, fem tværpile, 9 stikler (5 kant- og 4 midtstikler) og en skiveøkse. I pladsen er konstateret et ret stærkt neolitisk indslag bestående af bl. a. mange grove skraber og et brudstykke af en tyknakket økse, der har været brugt som knusesten.

Hermed skulle så være givet en foreløbig oversigt over de væsentligste bopladser fra Varde å-systemet. Sammenlignet med de store fund fra f. eks. Bindeballe, Haustrup sø og Rye bro kan resultatet synes beskedent – kvantitativt, men set fra en anden synsvinkel vil materialet med tiden meget vel kunne måle sig med de ovenfor nævnte fund, såvel som med andre lignende fund og undersøgelser.

I områderne ved Tørring og Rye finder man i tilslutning til åløbene store søbassiner, og det siger sig selv, at disse naturforhold vil give større bopladsfund både i kraft af en større fiskerigdom, men også i den tiltrækning, et søområde til alle tider vil have for et omvandrende jægersamfund af Gudenå-kulturens art.

Man må jo nok tænke sig en fortsat langsom flytten i ring langs søernes bredder for størstedelens vedkommende, medens selve åløbet har fungeret som forbindelsesled mellem de forskellige søer på den måde, at man ad dem fra tid til anden har søgt andre jagtmarker. Herved vil uvægerligt de til enhver tid bedste jagt- og fiskepladser langs søen gang på gang blive beboet, og da materialet på Gudenå-kulturens bopladser på grund af jordbundens beskaffenhed som oftest er blandet sammen ved gentagne pløjninger, er det umuligt at udskille de periodevise bebyggelser fra hinanden, og det rige materiale taber en stor del af sin værdi.

Lidt anderledes ser det ud i et område, som bl. a. partiet om Varde å repræsenterer. Her er ingen søer, der har kunnet holde på bebyggelsen. Også i dette område findes ganske vist på de gode fiskepladser, hvor Varde å optager sine tilløb, ret rige og udstrakte bopladser, som regel dækket af neolitiske og andre yngre bebyggelser, men mange steder langs åløbene findes mindre bopladser beliggende ret isolerede på tilsyneladende mere tilfældigt valgte steder; bopladserne her gør ofte på indsamleren indtryk af at være et samlet hele stammende fra kun een bebyggelse.

Sandsynligheden taler også for, at dette ofte må være tilfældet, for at et åsystem som Varde ås ikke har været meget befærdet i disse tider er uden for enhver tvivl; selv en årelang undersøgelse og indsamling vil ikke kunne rokke ved denne antagelse, for fordeler man de fundne bopladser over det meste af Gudenå-kulturens beståen, og går man ud fra, at flere af bopladserne skyldes de samme stammers flytten rundt, må der være gået lange tidsrum mellem hver gang området har fået besøg af nye samfund, og det synes lidet sandsynligt, at de hver gang skulle vælge netop de samme opholdssteder som deres forgængere, når der på lange strækninger findes mange lige gode muligheder.

I hvert fald må en del af disse overfladefund være ublandede, da pladserne her kun har haft én mesolitisk bebyggelse, derimod måske nok besøg af neolitiske eller yngre perioders mennesker, hvorved ting fra disse tider er efterladt eller tabt på pladsen, men som regel drejer det sig om let kendelige yngre redskabstyper eller simple redskabstyper brugt gennem det meste af forhistorisk tid. Findes disse simple redskaber i større mængde end normalt på Gudenå bopladserne, vil den sekundære yngre beboelse uvægerligt røbe sig gennem tilstedeværelsen af forholdsvis meget groft affald, som jo næsten mangler på de mesolitiske pladser – bopladsens størrelse taget i betragtning, naturligvis.

Kommer man engang dertil, at man gennem heldige, uforstyrrede fund kan finde frem til udviklingen i flintinventaret på Gudenå-kulturens bopladser, må man usikkerheden til trods kunne bruge disse tilsyneladende ublandede overfladefund i en undersøgelse af bl. a. kulturens udbredelse på de forskellige stadier i dens forløb. Betingelsen er blot, at materialet fra de isoleret beliggende, men ofte relativt små pladser samles omhyggeligt på een hånd, således at kun undersøgeren selv har lejlighed til at gøre de iagttagelser, der er nødvendige til bedømmelse af bopladsens eventuelle egnethed som videnskabeligt objekt.

Med hensyn til Varde å området vil undersøgelsen fortsætte fremover, og det vil blive interessant at se, om bopladserne, efterhånden som de bliver tømte, vil kunne fortælle nyt om Gudenå-kulturen, og ligeledes interessant bliver det at få

Gudenåbopladser ved Varde å m. v. pr. 1. maj 1962

Boplads nr.	Kategori											Diverse	Totaltal						
	Kernøkser incl. brudst.	Skivøkser incl. brudst.	Spidsåben incl. brudst.	Bor	Skiveskrabere	Flækkeskrabere	Spånskrabere	Blokhøve	Flækkeknive	Flækkesave	Stikler			Flækker med retouche	Tverpille	Skevpille	Mikroflitter incl. brudst.	Mesjter	Slagsten
Tange	2	-	-	1	1	5	3	3	-	-	12	2	1	1	1	-	-	-	32
Skonager	-	2	-	5	1	4	4	3	-	-	-	1	1	5	7	-	1	-	35
Frisvad	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Buddegård	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	3
Agård	1	2	-	4	4	5	5	3	-	1	11	2	4	5	11	-	-	-	58
Hodde, øst	4	-	-	1	12	3	6	7	1	-	2	4	-	-	37	-	-	-	78
Dejbjerg	-	1	2	2	2	10	3	5	2	-	14	6	2	1	1	-	-	-	47
Mølby bro	8	1	2	4	6	5	3	4	2	-	11	4	7	-	12	-	-	-	61
Mølby gård	9	1	-	3	2	3	1	1	-	-	-	2	-	-	2	-	1	1	15
do. slusen	10	-	1	2	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Donslund	11	-	1	9	5	5	8	5	1	-	9	5	6	3	10	-	3	3	67
Ballebæk	12	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	6
Kølskevad	13	-	-	-	-	1	1	2	1	-	1	2	-	1	3	-	2	2	12
Ålling spang	14	-	1	-	1	1	1	1	-	-	1	2	1	1	10	-	-	-	20
Kybæk, vest I	15	1	1	2	6	5	5	2	1	-	8	5	6	2	10	1	-	1	53
Kybæk, øst	16	-	-	2	6	2	6	5	-	-	3	3	-	-	-	-	-	-	27
Grøde	17	1	-	3	14	10	18	2	2	-	10	1	18	1	27	-	-	-	107
Tangen 1, Vesterbæk	18	-	1	1	4	7	-	-	-	1	16	2	2	1	1	-	2	2	38
Liljebro, syd I	19	-	-	-	1	-	-	2	-	-	3	2	1	-	6	-	1	1	15
Nøgelbæk	20	1	1	2	5	11	1	4	1	1	3	3	-	-	3	-	1	1	36
Øst for nr. 27	21	2	1	1	3	4	-	4	2	-	10	-	-	-	4	-	-	-	31
Kybæk, øst II	22	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	3
Gården v/ Mølby bro	23	1	3	2	3	3	11	4	3	-	4	-	2	1	5	-	-	-	42
Slugten, Ålling	24	-	1	1	1	1	-	2	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-	12
Vestermarken III v/ Ansager	25	-	-	2	-	4	-	1	1	-	7	2	1	1	2	-	-	-	21

Boplads nr.	Kerneøkser incl. brudst.	Skiveøkser incl. brudst.	Spidsåben incl. brudst.	Bor	Skiveskrabere	Flakeskrabere	Spånskrabere	Blokhøve	Flækkeknive	Flækkesave	Stikler	Flækker med retouche	Tværpille	Skævpille	Mikroflitter incl. brudst.	Mesjeter	Slagsten	Diverse	Totaltall
	Vestermarken IV v/ Ansager	1	1	-	-	6	1	1	1	1	-	12	7	2	2	2	-	-	1 mikrostikkel
Ved Ansager å, nord	1	3	-	4	28	5	6	2	2	-	38	14	12	2	24	-	-	1 mikrostikkel	147
Slusen, Mølby	1	2	-	5	4	-	-	-	1	-	9	6	-	-	2	-	-	-	34
Slugten, Mølby	1	1	-	2	1	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	1
Agård II, Hodde	1	1	-	2	4	3	2	2	2	-	7	6	-	-	10	-	-	4 mikrostikler	40
Hyllerslev	1	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	5	3	-	1	-	-	-	12
Donslund, vest	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	1
Eg	1	1	-	1	1	1	1	1	1	-	2	2	-	1	1	-	-	-	12
Trolbjerg, Hodde	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3
Hessel I	1	-	-	1	2	1	-	-	-	-	2	2	-	-	2	-	-	1 mikrostikkel	10
do. II	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
do. III	1	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
do. IV	1	-	-	1	2	-	-	-	-	1	1	2	-	-	2	-	-	-	9
Vestermarken I v/ Ansager	1	-	-	1	-	1	2	2	-	-	5	1	-	2	-	-	-	-	13
do. II	5	-	-	2	4	11	8	5	3	1	21	10	-	2	8	-	-	-	81
Karlsgårde	1	-	-	2	4	1	2	3	-	-	1	2	2	1	5	-	-	1 mikrostikkel	23
Liljebro, nord I	1	1	-	1	6	1	-	-	2	-	9	2	1	1	3	-	-	-	27
do. syd II	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4
Vesterbæk, øst	1	-	-	-	-	1	1	1	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	4
Tangen II v/ Vesterbæk	1	-	-	-	2	2	2	-	-	-	5	2	3	-	1	-	-	-	15
do. IV	1	-	-	-	1	1	-	1	-	-	3	4	-	-	1	-	-	-	11
do. III	1	-	-	2	6	7	3	-	1	1	1	1	1	-	7	-	-	-	10
Hulvig I	1	1	-	2	6	7	3	-	3	1	1	10	5	-	8	-	-	1 mikrostikkel	48
do. II	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	2	-	-	-	7
Slusen I v/ Ansager	1	-	-	6	3	9	7	5	5	-	15	13	10	2	31	-	-	-	107
do. II	1	-	-	-	3	4	-	-	-	2	10	6	2	-	-	-	-	-	28

undersøgt nye strækninger langs åerne, og sidst, men ikke mindst, at forsøge, om der ved nogle af pladserne skulle befinde sig dækkede, uforstyrrede kulturlag.

Gudena Settlements in South Jutland

In the years 1958–62 the authors systematically investigated the area around the middle course of the Varde River and its main tributaries. The investigation discovered 75 settlement sites, represented by a total of 1936 implements and a large quantity of blades, cores and swarf. Most sites, including the largest, lie immediately at the confluence of the tributaries and the main river (fig. 1). These have been preferred sites, and the implement inventory frequently proves to represent several periods of occupation. On many of the larger sites the inventory includes Neolithic polished axes. The smaller sites along the main river, to the contrary, give the impression of representing single short-term occupations, and are therefore of importance to a study of the Gudena Culture in its various phases. Site 6 at Hodde East seems thus, with its definitely microlithic character and its many lanceolate microliths, to belong to the earliest group, related to the Maglemose Culture (figs. 2–3). Site 40 (fig. 4), on the other hand, with its technique of massive blades is a typical representative of the later phase of the Gudena Culture, the time of its widest extension in the Atlantic Period. The majority of the sites by the Varde River belong to this late period.

Clara Håhr Christiansen og Kaj Skelmose.

NOTER:

- 1) Årbøger fra nordisk Oldkyndighed og Historie, 1937. 2) Th. Mathiassen, Studier over Vestjyllands Oldtidsbebyggelse, 1948. 3) William Berthelsen, Stenalderbopladser i Sønderkær og Vejleådalene, 1944.
- 4) Årbøger 1951, C. J. Becker, Maglemosekultur på Bornholm.